

Vásárfia

A katona remegve hasalt a cserjés szélén. Az éjszaka utolsó foszlányait hasogatta a falu mögött pirkadó hajnal. A cikázó, robajkísérte fényekkel versengve, mohón takarta fel a tájat s a tájban vergődő falut, mely három napja állja útjukat fogcsikorgatva. Egyre fáradtabban, már hörögve, de még éles karmokkal. Eleven testével keresztbe fekszik a széles úton s tartóztatja a gépek, az ágyúk, a lovak, a seregek haladását.

- Átkozott falu! Átkozott vadállat! Nem bírsz megdöglenni!? Lihegve, gyűlölködve nézi. Minden eréből csurog a vér, már vonaglik, de vonaglásának minden mozdulata százakat söpör a sírba. Te vagy az oka — sziszegi dühösen. Századparancsnoka megmondta, hogy ez a falu lesz a pihenőhelyük. Innen szabadságra engedi. Igen, haza lehet menni, csak előbb el kell foglalni a falut, el kell kerülni pár ezer lövedéket, aknát, s ha minden jól sikerül, hazamehet, viheti éhes gyomrát, hogy az otthoniak teletömjék. Ha meg visszajön, hozza el szájukból a falatot. Mert otthon csak a szegénység nő. Felesége és anyja nem bírják a munkát, kislánya tavaly is mezítláb telet. Mit viszek a korgó gyomromon kívül? A kérdés újból vad irigységgel tölti meg. Óriási gazdaságok, büszke városok, elhagyott otthonok szegélyezik az idegen ország testébe rótt útját. Ki-ki annyit markol, amennyit bír. Csak ő érkezik mindig későn. A többiek mindent elkapkodnak s röhögve mutogatják kincseiket. Szabad préda az egész idegen föld. Szinte csoda, hogy csak neki nem jut. Hiába szaglász, hiába keresgél, csak törött bútorokat, horpadt edényeket, piszkos rongyokat lel. Mindegy már, ha üres kézzel is, csak haza, haza, el a pokoli lármából az otthoni csendbe.

Hirtelen felkapja fejét. Most itt is csend van. Mintha elválták volna, megszakadt a napok óta tartó kattogás, üvöltés. Mi történt? Óvatosan feltápáskodik. Hangos beszéd közeleg. Mi történt? Visszavonultak! Feladták a falut. Végre. Szabad az út! Megelevenednek a cserjék, bokrok. A kocsik, az ágyúk megkönnyebbülten dobálják le takaróikat, a katonák kibújnak a lombok közül, a földkupacok mögül, a fedezékek hevenyészett lyukaiból. Puskájukat hanyagon vállra vetve kapaszkodnak a felszaggatott betonútra. Ernyedt, rendetlen sorokban gomolyognak a falu felé. Nyugodtak. A felderítő jelentéséből mindenki tudja, hogy elhagyatott az egész falu. Itt nem kell tartani rejtett aknáktól, vagy a tetőkről kattogó géppuskáktól. Kíváncsian nézegetik a rommá lőtt falut, mint vadászok az elejtett nagy vadat. Az éjjel még lángolva vonaglott, ma már csak a füstje nyúlik el hosszan az utcák során. Néhány ittmaradt polgár is feltűnik. Nagyrészt öregek. Fásult, gyanakvóra lobbanó pillantásuk kíséri a benyomulókat. A katona lassacskán elszakad társaitól. Odöngve egy mellékutcába téved. Sehol élő lélek. Csupa rom. Gyanakodva, puskáját lövésre készen tartva botladozik át az útra hullott üszkös gerendákon, falomladékokon. Az ajtókat lefeszítette a robbanás. Az omladozó falak mögött üresség ásít. Vigyázva meg-megáll és úgy lép át a küszöbökön. Szuronyával piszkálgatja a hamuhalmokat, törmelékeket. Törött, füstös bútordarabok, összelapított edények, értéktelen rongyok, házbeli holmik között egy-egy hullá, felörvénylő bűzével magához szippantja a csatangoló légyrajokat. Egy kapu előtt gyanakodva megáll. Jobb- és balfelől a falak leomlottak, de a vaslemezekkel borított kapu a helyén. Óvatosan, lábujjhegyen közelít. Pillanatnyi habozás után lenyomja a kilincset. Enged. Most az ajtót hirtelen berúgja. Meghökken a magaverte zajtól, de annál ijesztőbb a csönd, mely ellepi a kapu mögött gyászoló udvart. Körülnéz. A lakóház falai kidőltek. A tető szinte egy darabban a földön. A romok közé rekedt hullaszag felörvénylik egy hirtelen szélfúvásra. A katona lopakodva, minden lépésnél meg-megállva tapogatózik előre. Ujja a puska ravaszán. Egyszer csak a félelemtől összeszűkült szempillája tágra mered. Egy kisebb törmelékhalmoz előtt egy pár ragyogó kis csizma fekszik a földön. Vadonat új. Olyan, mintha a kislánya lábára szabták volna. Mohón utána nyúl. Ám a kis csizma nehéz. Sokkal nehezebb, mint várná az ember ilyen apró jószágától. Lám, a szára felett kékesen, szederjesen gömbölyödik az apró térdkalács, a hátrahajtott kék szoknyácska mögül vézna gyermekcomb mutogatja felhasadt bőrén a kifolyt vérből dermedt fekete lucskot. Törzse és feje a romhalmoz alatt láthatatlanul. A katona leejti a nehéz csizmát. Kiszáradt szája hirtelen pálinka után kiált. Nem a szomjúság miatt, hanem hogy legyűrje hirtelen támadt félelmét s végigtüzelje izmait feladata végrehajtására. Mert ez a csizma nem maradhat itt! Ezt haza kell vinni! Csak most lenne

egy kis pálinka! ... Újból kézbe fogja a kis csizmát. Óvatosan húzogatja, csavargatja. Ám a csizma nem válik. Csak tovább, óvatosan. Hiába. Újból leejti. Sapkája alól fagyos csikokban csurog a verejték. Fogai között káromkodás morog. Újból felkapja dühösen, nekiszántan. Húzogatja, tekergeti mindenfelé. Mozdulatai már ingatják a romhalmazt. Egy téglalábafejére gurul. Hirtelen elszánással rálép a törmelékre azon a helyen, ahol rejtőzhetik a lágyék s nekifeszítve, minden erejével húzza maga felé. Meginog, ahogy végre tépetten, törten a földre puffan a csizma gazdájának apró lába. Pihenés nélkül a másikra veti magát. Melle felé rántja, fogcsikorgatva feszíti, markolássza. Már enged, igen, még egy rántás és kezében ez is. De utolsó mozdulatára kibukkan a törmelék alól a gyermek többi része. A katona ijedten kapja el pillantását az eltorzult arcról, a rémülten égre bámuló szemekről, a rothadó velőhöz tapadt hajszálakról. Most aztán hamar, el innen! Valami mintha mozdult volna. Ijedten néz körül. Először valónak se hiszi a rekedt, mély sikolyt, mely átgurulázik a néma romokon s egy szempillantás alatt mohón birtokába veszi az udvart. Forrása amott buggyan egy asszony száján, aki bukdácsolva, lóbáló két kezével tör felé: kiáltozó szája óriásira nyílik — szemével együtt, melynek kilövellt két párhuzamos vonalán fennakadva, — mint kötél a csille — siklik tova, aztán rázuhan a gyermek testére. S hangja zuhog, ömlik, szinte láthatóan, tapinthatóan, mint a vér; mintha szájából, a tátott, mély sebből áradna elő, csillapíthatatlanul, halálosan. Sovány, fiatal kezével reszketve babusgatja a tört arcocskát, mely ellágyulva szinte szétomlik érintésétől.

A katona felocsúdva magához kapkodja puskáját, meg a kis csizmákat. Az asszony egy mellébeszakadt lihegés után hirtelen ránéz. Tekintete pergő köröket ír le a katona alakja körül, majd ismerősen fennakad egy ponton. A katona érzi, hova néz, igen, a pár fénylő, kis csizmát lesi, amit már nincs ideje köpenye alá dugni, mert az asszony rikácsolva eléje toppan s a kis csizmákra veti magát. A katona puskájával mellbelöki és sunyítva hátrál az ajtó felé. Az asszony szinte hátraesik, de visszalendül s a nyomába terem. Ijesztő, fehér szemét le nem veszi a kis csizmáról, kapkod utána; szórja, dobálja az érthetetlen, idegen szavakat, hol rekedten suttogva, hol felüvöltve, s szüntelen a kis csizma felé markolásszik. A katona botladozva hátrál. Puskájával Igyekszik távortartani az asszonyt, ám az nem törődik vele, csak ordít, sikolt, érzéketlenül fogadja a mellére, arcára hulló ütések. Egy pillanatra magához öleli s a katona egyenként kell, hogy lefeszegess ujjait. A kétségbeesett dulakodásban puskáját is leejti. Végre kiszökik az ajtón, a csizmát köpenye alá rejti s futva menekül. Mert az elhagyott utcán száguld utána a hang, az asszony eszelős üvöltözéssé tarajosodott hangja. Kezét ég felé lóbálja, mintha utána hajítaná hangjának rettentő pányváját, hogy foglyul ejtse, visszarántsa a katonát, aki alig bírja lefejtteni a torkát szorongató hurkot. Szorítását akkor is érzi, mikor az utcasarkon holtfáradtan megáll egy szusszanásnyira s köpenye ujjával megsimogatja a dulakodásban behorpadozott csizmácskát. Vajon mit mondhatott az asszony? Mindegy, a csizma mégis az *enyém!* Kár, hogy átjárta a hullaszag. Sebaj! Kiszellőzik hazáig.

Parancsnokát jókedvében találja s pár óra múlva vígan kapaszkodik egy hazafelé tartó gépkocsira. Újból gépkocsik, majd változó vonatok, ahol álltában, ültében igyekszik kialudni a tagjaiba ivódott fáradságot. Végre egy este bekopog házuk ablakán. Van öröm, hogyne volna! Anyja zokog, felesége öleli, csókolja. Az ajándéokra ráveti magát a két asszony. A petróleumlámpa fényénél töviről hegyire átvizsgáljak s addig-addig, hogy felköltik a leánykát, ki előbb húzódik, de mikor a csizmát meglátja, azonnal fel akarja húzni. Az asszonyok lebeszélnek.

— Nem, drágaságom! Holnap vasárnap, majd akkor felveszed. Ilyen gyönyörű lábbelije nem lesz senkinek. Tudod, mi ez? Vásárfia! Apád hozta a nagyvásárból, de milyen messzi nagyvásárból!

— Vásárfia. Igen — mosolyog a katona s betakargatja a szenderülő gyermeket.

Reggel megindul a rokonok, szomszédok áradata. Mosolyogva fogadja ölelgetésüket, vállveregetésüket. Felesége közben félreszólítja bizalmasait s dicsekedve mutatja az ajándékot. Lám, milyen derék ember! A halálos veszedelemben sem felejtkezett el családjáról. A leányka sürgeti a csizmát. Anyja előbb alaposan megmosdatja, fésüli. Különös gonddal mossa, törölgeti a lábát, mely teli kisebb-nagyobb sebekkel. Előfordul ősz táján, mikor a gyerekek, felnőttek lábát összeszurkálja a tarló, meg a kopaszodó réteken megbúvó kocsány. Be lesz már takarva a sok seb,

ami szüntelen kél-fakad. Kimosdatva, fésülve, tiszta ruhában, állja, míg lábára húzzák a csizmát a szájtató rokonok irigykedő pillantása közepette. Az öröm teljes. A csizma úgy áll, mint a parancsolat. A leányka egy ideig óvatosan lépked, majd a kapun kívül terem, hogy dicsekedve megsétáltassa új csizmáját a falu utcáin. El is csavarog, csak ebéd táján kerül haza. S míg apja délutáni álmát alussza, leülve gyönyörködik a portól újra meg újra megtisztogatott szépséges ajándékban. Apja álma nem sokáig tarthat. Délután ismét besorjáznak az ismerősök. Körülállják s hallgatják a háború kisebb-nagyobb eseményeiről beszélő katonát. A falu bírása is megjelenik. Ő már nem üres kézzel jön. Pálinkát köszönt a hős katonára, ki a haza védelmében töltött fáradságos hónapok után boldogan pihen családjá körében. Az ital körbejár, s ha elfogy, titokzatosan újra megtelik a butykos. Az arcok színesednek, a nevetés szélesedik, a katona agyában a hatalmasodó mámorral együtt nő a büszkeség. A délután színeinek előregedésével együtt szilajodik rikkantássá a kiáltozás. Jókedvűen szólítgatja közelebb a félrehúzódot asszonynepet. Széles jókedvében alig veszi észre, hogy már jó ideje rázza felesége. Szinte erőszakkal állítja lábra s hívja be a házba. Ingerülten megy az asszony után.

— Nem tudom, mi van a leánnyal. Lábát fájlalja. Le akartuk húzni a csizmát s nem bírjuk.

A leányka egy fejőszéken kuporog. Arca vörösen izzik. Lihegve, nyögve emelgeti mindegyre térdére bukó fejét.

— Mi bajod, virágom?

— Nem tudom... Fáj!

— A lábad?

— Nem tudom.

Nagyanyja felnyalabolja s az ágyra fekteti.

— Hallod! Le kellene húzni a csizmáját!

A katona bőrét merev, bizsergető hárttyával vonta be a mámor. Ujjai meg sem érzik, amint a kis csizmát emeli. Ám a markára nehezedő súly, ez a parányi nyomás hirtelen megrántja csuklóját s furcsa, forró remegést kelt a tenyerében, mint szellő a lombok között. Még szellő, azután orkán, majd fújó, süvöltő szélvész, mely felszáguld a karján, a nyakán, fel az agyáig, sarkából kitép egy rozoga, fekete ablaktáblát; a felszakított ablakon át, száz meg száz kilométeres messzeségből, kormos, hullaszagba burkolt falak közül száguld felé a néma udvar ott a vasveretes kapu mögött... Görcsösen szorítja a csizma szárát, inai nyakáig kinyúlnak, úgy húzza, húzza le a csizma, meg a benne hánykolódó láb... Mi történt velem? Nem bírom! Akkor is ilyen nehéz volt. Ilyen rettenetesen nehéz. A szoba már megtelt a kintről bekíváncsiskodó vendégekkel. Kérdezősködni. Sopánkodni. Dohányfüstös, szeszűzös párák szállonganak.

— Hallod, le kellene húzni a csizmáját!

Szeme mohón szívja fel az ismerős arcok képét, a bútorok, a falak megszokott ábrázatát. Egy pillanatig támaszt nyújtanak az ismerős, szürke tárgyak. De alig pihen meg menekülő pillantása, a föld meginog, a falak omlanak s az egyre táguló résen át sísteregve, kattogva, mintha gyorsvonal kereke taszítaná, száguld felé újból a rettentő látomás. Nagyanyja egyre noszogatja: muszáj még egyszer! Vakon keresgél az ágyban, s óvatosan húzná le a csizmát. A leányka felsikolt, elrántja a lábát s lihegve hánykolódik az ágyon, majd hirtelen, vésszesen elhallgat. Néki azonban örvénylő hanghullámokkal telik meg a levegő. Az idegen asszonyt hallja. A szobában állók szája mozog, lábuk topog, az ablak alatt emberek haladnak kísértetiesen, álomszerűen, hangtalanul s úgy érzi, mint a betemetett bányász, hogy kívülről vésik, kapálják a rázuhant görgeteget. Asszonya jajveszékelése egy pillanatra meg is repeszt.

— Hallod! Le kellene húzni a csizmáját.

Tuskóvá merevült lábbal a fiókhöz botorkál. Keresgél a kések között.

— Mit akarsz?!

— Hagyjatok!

Reszketve, vigyázva nyiszálja a csizma bőrét,

majd a vágás nyomán lefejteti próbálja. Vörös folt kenődik szét az ujjá hegyén. A csizma szára alól felszivárog a vér. Hátra ugrik. A kés tompán pendül a szoba földjén.

— Részeg! Belevágtál!

A két asszony jajveszékelve kendőket kapkod elő s tekergeti sebesen a csizma szára köré. Ijedt arcok hajolnak az ágy fölé. A leányka szoknyája hátratúródik.

— Dagadt a lába.

Térde már felpuffadt. A daganat mint forró láva kúszik a lágyék felé. A leányka a levegőbe kapaszkodva felül s érthetetlen szavakat motyog.

— Félrebeszél!

Egy vézna asszony mereven, hosszasan szemébe néz, majd, mintha különös felismerésre bukkant volna, halálra sápadtan hátratántorodik s eszelősen adja tovább:

— Megátkozták!

A szó egymásnak dobálja az embereket. Taposódva, lökdösődve húzódnak el az ágy mellől. Az asszonyok fel-felszipognak. A levegőt felsűrítette az esthomály. Suttogva, morogva, alattomosan száll a levegőben a szó, mely megdermeszti a katonát.

— Megátkozták! ...

A hátrébb állók eloldalognak. A többi is az ajtó felé húzódik. Lassan, tétován elszállingóznak. Utoljára a bíró távozik. Az ajtóból visszaszól:

— Asszonybeszéd. A körorvost ideküldöm.

A szoba földje felbillen. Olyan most, mint a meredek lejtő, melyen megcsúszott a kerék. A nyakló elszakadt, s a szekér gazdástul, lovastul zuhan a sötétlő örvények felé. Most meg kell kapaszkodni a felgyúló lámpa sárga fényében, anyja ismerős arcának barázdáiban, a felesége fején feszülő kendő gyolcsában. A hirtelen, rájuk szakadt magány, a halállal vívódó gond, a leányka nyögése meg-megakasztja a mélybe sikló szekér kerekét. A szemére, fülére nehezedett képek s hangok taszítása enyhül, a falak vészes ingása szűnik. Kábán, ridegen, de egyre inkább itthon van, szemben az arcok és tárgyak tapintható valóságával. A délutáni lármából egyhangú, mély zúgás maradt a fülében, melyet fel-fellebbent leánya nyögdécselése, meg az ijesztő koppanás, amint röptéből hulló keze az ágy deszkájához verődik. Hárman tehetetlenül, szótlánul állják körül a fenyőágyat. Hallgatja, ahogy a két asszony egymást túlhadarva suttogja el a nagy későre érkező orvosnak a történeteket. Az orvos a gyermek csuklóját tartja, lábát tapogatja.

— Sebes volt a lába?

— Igen, megsúrta a tarlón,

— És a csizma nem jött le a lábáról...

Az orvos hosszasan mosakodik. Fel se nézve kérdi:

— És honnan való a csizma?

A katona félrebámul. Érzi arcán az asszonyok várakozó tekintetét. Talán tőle várják a feleletet. A cseréptálban közömbösen lötyög a mosdóvíz. Az öregasszony úgy tesz, mintha nem halotta volna.

— Doktor úr! Mi baj van?

Az orvos bekattintja táskája fedelét. Könyökével lenyomja a kilincset. Az ajtóban egy pillanatra megáll s mintegy magának morogja:

— Fertőzés. Vérmérgezés ... Talán ... hullamérgezés.

Aztán eltűnik. Az öregasszony utána fut. Orvosság után kérdezősködik. Éktelen jajveszékélését hozza magával a kinti sötétből s mint aki esztét veszítette, nem hall, nem lát, csak zokog és jajgat. Kétségbeesése átragad a fiatalra, s most már ketten egymásra borulva hívják a segítséget valahonnan, a sötét őszi alkonyatból, a vályogfalak mögül... A katona nagyokat fújva kilép az ajtón, s mohón nyeleti tüdejével a hűvös esti szelet. Úgy érzi, most le kellene ülni a sötétben s tenyerébe hajtott fejjel mélyen, mélyen el kellene gondolkozni. Miről is? A rettenetes, értelmetlen s mégis kimondott szavakról: megátkozták. A pokol tojásából költ csúf fekete madarak. Leánya forró teste, az elijedt emberek lehelete kiköltötte őket. Gyilkos, rablómadarak! Már itt keringenek a ház felett...

Az istállóból panaszos bögés hallik. Pár nyaláb kukoricaszárat vet az állatok elé. A terjengő, langyos trágyaszag orrán keresztül felszívódik, s valahol bent egy pillanat alatt átalakul. Kilehelve már egészen más árnyalatú: a romudvar szaga, az égett gerendák szaga, a lusta, kövér legyek hajtotta levegőhullámok szaga, riasztó futásra készítő bűz, mély

örvénszerű hullaszag. A kis csizma is egy ilyen örvényből került elő... A halál jött haza a kis csizmában ... Vásárfiának! Ej, az állatoktól is menekülni kell! Elmosódó, sötéttel ölelkező fény dereng a szoba tornácre vágott ablakából, mint a bent tomboló küzdelem fényjele. Odalopózik. Hallgatózik. Nesz nem hallik, árnyék nem lebben. S ez mégsem csönd. Csak hallgatás. Vékony heg, melyet minden percben felhasíthat a nekifeszülő vér. Nincs már szükség gondolkozásra. Kérdés nélkül felel az arasznyi ablak szánakozó, révedező pillantása. Lihegve, könnytelenül zokog, míg itatja az állatokat. A kút mélyéről fekete árnyak rebbennek. A rettegett szavak suhogó szárnyai. Csúf, néma madarak, s kopogtatnak az ablakon, kóvályognak a csillagok alatt. Mintha a fellegeket is szárnyuk úzná csillagfényt takarni. Az első ajtónyílásra a szobába surrannak. Ott gubbasztanak a haldokló lányka mellén. Verik, vájják az elátkozott kis csizmákat. Mereven, mohón figyelik, mint száll testéből az élet. Kóvályognak a nyitott koporsó felett. Kopogtatják a négy szál deszkát. Belevijjongnak a gyászdallam zsongásába. Kiterjesztett szárnyakkal úsznak a gyér sorokban vonuló temetési menet fölött, melyet sápadtan kísér a falu pillantása. Aztán felszállnak, s nyugtalanul, össze-összecsapva keresik fészüket valahol, az őszi fellegek bozótjában.

A temetőbe feltűnő kevesen jöttek el. A szertartás után mindenki elszállingózott. Ők hárman körül se néznek. Testükkel érzik, hogy egyedül vannak. Veszik szerszámaikat, a kezükhöz idomult kapákat s kaparják a földet a koporsóra, a benne terülő felpuffadt, elkékült hullára, meg az örökre lábához nőtt kicsi csizmákra. A katona minden erejét markába szedi s a két piszmogó, szipákoló asszony mellett konok sietséggel hányja a rögöket. Mintha most is harcban volna, s a röppenő golyók sípolása közben ásná a fedezéket. A sírgödör lassacskán betelik. A kereszt helyét hosszasan találgatják s vigyázva rögzítik a földbe. A katona térdelve még néhány göröngyöt igazít a tövéhez. A két asszony tesz-vesz a sír körül. Mintha nem is látnák egymást. Ő is érzi: egyedül van. Hirtelen közel hajol a kereszthez. Mintegy az arcába suttog.

— Hallod? ... Tudod-e, hogy ... megátkoztak?

Remegve várja a választ.

De a kereszt némán, mereven áll. Karjai nyílegyenes vonalakat rónak a haloványkék őszi égre.